

ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ — ИДЕОЛОГ И СТРАТЕГ НА МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ

Идеологијата и стратегијата на македонското националноослободително движење за чие изградување даде крупен придонес Г. Делчев, беа општествено условени и се формираа како последица и израз на конкретно-историските околности во и околу Македонија. Така и Гоце Делчев, кој стекна беспорен авторитет и влијание како идеолог и стратег на македонското националноослободително движење и стана маркантна историска фигура, беше истовремено производ на својата средина и време и актер за натамошен развиток на македонското општество. Важноста и местото на Г. Делчев во поновата македонска историја се определени од неговите способности правилно да ги сфати основните потреби и барања на својата земја и развојните текови и свесно да дејствува за забрзано остварување на задачите на општествениот прогрес. Со оглед на вистинската положба и потребите на Македонија тие задачи, во епохата на ширењето на капитализмот и предизвиканите со тоа економско-социјални, национални и политички превривања и тенденции како резултат на класната диференцијација и националното созревање, стануваа многу ургентни и компликувани.

Главните спротивности и тенденции на поновиот општествено-економски и национално-политички развиток на Македонија сосем јасно се оформија и изнијансираа на преминот од XIX во XX век. Созревањето на стопанско-политичката криза во Европска Турција, со главно жариште — Македонија, беше придружено со сè поголема диференцијација и заострување на општествените спротивности, кои поради различната припадност на угнетените и експлоатираниите слоеви од македонскиот народ и на феудалните и привилегираните елементи од турската владеечка нација добиваа истовремено класна, национална и верска обоеност. Целокупната констелација и насоките на општествената еволуција ја наложуваа потребата од разрешување на создадените спротивности, кои го правеа крајно несносен одживеаниот отомански систем на феудалната и полуфеудалната експлоатација и на националното потиснување.

Раслојувањето и пауперизацијата на селанството и малограѓанството и излачувањето на домашната буржоазија и интелигенција и фиданките на работничката класа породија во тоа време неколку фракции на македонската револуционерна демократија и протагонисти, односно струи со изнијансирани сфаќања за тактиката и стратегијата на македонското движење за национално-политичка еманципација.

Во процесот на изградувањето на идејно-политичката и националната платформа и поставувањето на организационите основи и рамки на движењето, доаѓаа до израз, се преплетуваа и судираа повеќе концепции и визии. За утврдување на идејниот фундамент и прогресивната револуционерна ориентација на македонското националноослободително движење односно на ВМРО пресудно влијание изврши Гоце Делчев.

Созреаните потреби и задачи за насилна промена на неподносливата положба и за премагнување на потиснувачко-ограбувачкиот систем и на постојните односи што го сопињаа општествениот развој, императивно наложуваа нашето националноослободително движење да биде правилно канализирано и раководено сообразно со основните интереси и стремежи на македонскиот народ. Движењето требаше да пушти подлабоки здрави корени во сите слоеви од македонското население, да си изработи сопствена програма што ќе биде прифатена од народните маси, како и да усвои и применува тактика што произлегува пред сè од специфичните услови во Македонија и Европска Турција, но која истовремено ја има предвид како балканската констелација, така и политиката на големите сили.

За тоа движењето успешно да ги остварува овие задачи голема историска заслуга му припаѓа на Гоце Делчев. Тој можеше да одигра таква улога и да даде далекусежен придонес за растежот, ширењето и револуционизирањето на движењето затоа што беше задоен со прогресивните идеи на револуционерната демократија, проникнат со длабок патриотизам и со вонредни лични борбени и карактерени особини. Гоце Делчев по способноста објективно да ги анализира и предвидува крупните превривања и судири и во вистелот на настаните и раздвигувањето на масите наедно да се замеша, станувајќи *spiritus agens* што ја буткаа напред колата на македонската револуција, ги надминуваа мнозина други раководни личности на организираното движење.

Гоце Делчев можеше така да гледа и да дејствува сообразно со потребите и условите затоа што мина низ школа на вистинска револуционерна наобразба, запознавајќи ги и усвојувајќи ги најнапредните сфаќања на своето време. Како ученик на солунската гимназија и припадник на тамошниот револуционерен кружок, Делчев се здобива со знаење од разни области на науката (Дарвиновата теорија, Фламарионовите популаризации и сл.), уметноста, филозофијата и општествената мисла. Особено го привлекувале

творбите, односно идеите, на руските револуционерни демократи Александар И. Херцен („Писма за изучување на природата“, „Минато и мисли“ и сл.), Николај Доброљубов („Органскиот развиток на човекот во врска со неговата умствена и морална дејност“, „Кога ќе дојде вистинскиот ден?“, „Лач светлина во темното царство“ и др.) и Николај Г. Чернишевски („Што да се прави?“, „Естетските односи на уметноста кон стварноста“, „Критика на филозофските предубедувања против заедничкото владеење“). До Гоцета и неговите истомисленици во кружоците исто така допирале и социјалистичките идеи, прекршени низ спектарот на создадените струи и фракции на социјалистичкото движење.

Солунските ученици, членови на тајниот револуционерен кружок, највнимателно ги проучуваа искуствата, патиштата и средствата за борба на националноослободителните движења на Балканот, во Италија и други земји на светот, како и делата и сфаќањата на истакнатите предводници на таквите движења и на другите заслужни историски личности. Дострелите и стремежите на Париската комуна и преобразувачката мисла на Карл Маркс придонесуваа исто така за определување и посветување на македонските младици од солунската гимназија на револуционерна дејност. Учењето на Гоце Делчев во солунската гимназија — позната по македонистичките акции и бунтови на нејзините ученици беше од пресудно значење за определување и вклучувањето на Гоцета во изникнатото ослободително движење на македонскиот народ. Неизбришливи беа трагите на група ученици во солунската гимназија, кои во 1888 год. бараа наставата да се изведува на македонски наместо на бугарски јазик. Познато беше, исто така, дека припадниците на оваа група по исклучувањето од солунската гимназија го продолжија школувањето во Белград и Софија, но тоа не само што не доведе до нивно свиткување и претворање во спротивници на соодветните странски пропаганди во Македонија туку ги направи видни протaгонисти на македонската самостојност.

Преминувањето на Гоце Делчев во Софија 1891 г. после завршувањето на шести клас гимназија за да постапи во Војното училиште означува раздобје на негово угорно идејно-политичко и национално созревање и растеж. Таму Гоце поблиску се запозна со историјатот на бугарското револуционерно ослободително движење и со двете важни струи меѓу македонската емиграција во Бугарија. Од 1892 год. веќе смислено дејствуваа во Софија тн. македонски „сепаратисти“ (Петар Поп Арсов и др.) или „Лозари“ што го издаваа списанието „Лоза“. Во него тие ги разобличуваа пропагандите на балканските држави, укажувајќи на штетните последици од нивната дејност за ослободителното дело на Македонците. Тие ја истакнуваа потребата од самостоен развиток на македонскиот јазик и посебно ги разгледуваа прашањата во врска со конститутивните елементи на нацијата, заклучувајќи дека за формирање на нацијата се од пресудно значење „природните услови“ и чувството

за припадност на националната заедница. Некои од повидните „Лозари“ направија квалитетен скок, преминувајќи од публицистичко-разјаснувачка кон практична револуционерна дејност и станаа основатели и предводници на создадената Внатрешна Македонска Револуционерна Организација во 1893 год.

За револуционерното осознавање и издигање на Гоце Делчев исто така укажаа големо влијание социјалистичките идеи и средини со кои тој доаѓаше во допир во Софија. Ширената литература и агитација на бугарските социјалисти и особено врските со Македонската Работничка Група околу Васил Главинов вонредно многу придонесоа за поблиско запознавање на Гоце Делчев со социјалистичкото учење и движење. Дрводелската работилница и живеалиштето на В. Главинов во Софија беа сврталиште на сите прогресивни и искрени македонски револуционери, каде заеднички изменуваа мисли и коваа планови за разгорување на ослободителната борба на македонскиот народ. Тогаш станаа блиски и соработуваа со Македонската Работничка Група идните видни раководители и предводници на македонското националноослободително движење Гоце Делчев, Никола Карев, Никола Русински и други.

Бујната природа и сознанието за потребата преобразувачката социјалистичка мисла да се распрснува и оделотворува на Гоце Делчев не му дозволуваа да остане само пасивен приемач на новите идеи. Веднаш и со младешка жар се зафати со ширење на тие идеи меѓу питомците на Военото училиште, поради кое дојде до судир со милитаристичката ограниченост и суровост. Заедно со петтина свои другари Г. Делчев во 1894 г. беше исклучен од Военото училиште. Органот на Бугарската социјалдемократска партија, истапувајќи во заштита на исклучените воени питомци, пишуваше: „Од војното училиште се исклучени шест ученици кои ги прифатија социјалистичките идеи, под изговор дека божем напишале некакво анонимно писмо до војниот министер. Сета работа е во тоа изедниците на сиромаштијата да се ослободат од за нив опасната социјалистичка „зараза“.

Споменувајќи си за подозревањата и малтретирањата во военото училиште, како и за самото исклучување, Г. Делчев раскажуваше: „Одамна ме следеа, ме накажуваа. А сега... утврдиле страшни работи: не само дека сум бил социјалист туку и дека сум правел социјалистичка пропаганда меѓу јункерите“. Самиот Гоце Делчев говореше за себе „дека во душата е анархист, по убедувањата социјалдемократ, а по дела револуционер“. Хр. Андонов — Полјански ваквото искажување на Г. Делчев го квалификува како негово „идеолошко определување“ за цел живот. За потврда на тоа го наведуваме и високото мислење на Г. Делчев за ползата од социјалистите и нивната пропаганда за револуционизирање на припадниците на македонското националноослободително движење, изразено со следниве зборови „Тие луѓе вршат една вистинска револуционерна работа, растурајќи социјалистичка литература, за да

можат социјалистичките идеи да проникнат во нашите редови. Тие можат да изиграат преродбена, а не штетна улога“.

Заминувањето на Г. Делчев во Македонија и неговата средба и поврзување со Даме Груев, членот на Централниот комитет на образуваната ВМРО, имаа пресудно значење за целосното вклучување на Г. Делчев во организираното ослободително движење на својот народ. Благодарейќи на непрекинатата позитивна еволуција, Гоце Делчев израснуваше во длабоко прогресивен и национално осознаен револуционер демократ, во идеолог на македонското ослободително движење. Заедно со своите другари и идејни истомисленици, Г. Делчев изврши решавачко влијание за организационо зацврстување и ширење на ВМРО и за нејзино преобразување од тесна заверничка организација во револуционерна авангарда на македонското националноослободително движење, поврзана со бројни нишки со народните маси.

Гоце Делчев одигра прворазредна улога за тоа првобитната ВМРО да добие правилна ориентација и национално-политичка платформа, кои водат сметка како за националните барања и права на Македонците и останатото население, така и за развојните тенденции на општествениот прогрес. Гоце Делчев како вистински поборник на националните интереси на македонскиот народ и доследен широкограден револуционерен демократ проповедаше дека слободата може да се извојува единствено со сопствена борба на масите, со нивно максимално учество во револуцијата. „Јас сакам револуција — изјавуваше Г. Делчев — со граѓани кадарни да ги понесат сите искушенија на една долготрајна борба, каква што поради жестоките политички услови ќе биде нашата . . .“ Наспроти илузиите што ги сееја некоји опортunistички елементи или туѓи платеници дека соседните балкански држави можат да спомогнат за ослободувањето на Македонија, Гоце Делчев најкатегорично тврдеше дека ослободувањето на Македонија не може да се постигне со потпирка или директно учество на било која балканска држава, нити со интервенција и ангажирање на големите сили. „Ослободувањето на Македонија — велеше Гоце Делчев — лежи во внатрешното востание. Кој мисли инаку да се ослободи Македонија, тој лаже, себе си и другите“.

Исто така далекусежни последици имаше принципиелното стојалиште на Г. Делчев за важното тактичко прашање на движењето, прашањето за сојузници и вистински помагачи. Без поткрепатата и заедничкото содејство на другите народности во Македонија тој не го замислуваше победоносниот завршеток на борбата за слободна самоуправна Македонија. Ова и поради фактот што тој сакаше борбата против султанскиот деспотизам да ја пренесе на широк план на борба за урнување на апсолутистичкиот режим како своеобразен вид на тиранија, национално потиснување и стопанско ограбување. „Јас не ги мрзам османците како народ — велеше Г.

Делчев —, јас војувам против османската тиранија како господарчки систем“.

Феудалната аристократија и владеачката класа на турската нација не само што водеа политика за најбездушно угнетување на обесправените народи туку постојано и со секакви средства го разгоруваа верскиот фанатизам и шовинистичката нетрпеливост кај заостанатите елементи со цел да ги заоструваат националните судири во отоманското царство. Во Турција како многунационална држава, без елементарни политички и граѓански слободи и права, предизвикуваните одозгора национални и верски конфликти често добиваа ужасни размери и се претвораа во клања и масовни прогони. Против султанското самодржавие и клерикално-политичката реакција никнуваа борци и од редовите на самиот турски народ, пред сè во лицето на Младотурците.

Не помала важност имаше инсистирањето на Г. Делчев да се прифаќаат како сојузници во заедничка борба и припадниците на другите онеправдани народности во Македонија и Европска Турција. Имајќи ја предвид нужноста од ширење на основата на борбата против апсолутистичката тиранија, феудално-клерикалната реакција, национално-потиснувачкиот и експлоататорскиот систем, Гоце Делчев и Ѓорче Петров внесоа крупни измени во вториот Устав на ВМРО, според кој вака беше формулирана главната цел на организацијата:

„Организацијата има цел да ги сплоти во едно сите незадоволни елементи во Македонија и Одринско, без разлика на народност, за извојување со револуција на полна политичка автономија за тие две области“.

Оваа определба на Уставот ги содржеше наедно главните принципи и барања на ВМРО, кои Г. Делчев во утврдувањето на стратегијата на македонското националноослободително движење ги истакнуваше како непосредни задачи на неговата минимална програма, сводејќи ги на следното:

а) извојување политичка автономија на Македонија во рамките на турската држава;

б) безусловно очување на целостта на Македонија, односно спречување на било каква поделба или анкетирање на македонски краишта од соседните балкански држави;

в) основен предуслов за вистинско национално-политичко и социјално ослободување е впрегнувањето на сопствените борбени сили на масите, внатрешното сенародно вооружено востание;

г) образување на широк фронт на борба на Македонците и другите народности за остварување во одредени етапи на заеднички интереси и цели.

Барањето за политичка автономија на Македонија, што го истакнуваше на преден план Г. Делчев и кое влезе во основата на минималната програма на македонското организирано националноослободително движење, произлегуваше од реалната оценка на

ситуацијата во која требаше да се решава македонското национално прашање. Барањето за автономија имаше практична намена не само да го осигури процесот на националната консолидација и да ја зачува национално-стопанската и територијална целина на Македонија туку и да ги спречи анексионистичките стремежи и обиди спрема Македонија, кои најбезочно го загрозуваа нејзиното право на национално самоопределување и конституирање во сопствена државна обвивка.

„Македонија има свои интереси и своја политика, — истакнуваше Гоце — таа им припаѓа на сите Македонци; кој копнее, кој работи да ја присоедини кон Бугарија или Грција, тој може да се мисли за добар Бугарин или Грк, но не е добар Македонец“.

Гоце Делчев и другите највлијателни идеолози и предводници на ВМРО ја сфаќаа автономијата како облик на државно самоуправање, и во рамките на отоманското царство. Истовремено тие најрешително ја отфрлаа демагошката злоупотреба со девизата за автономна Македонија од страна на орудията на хегемонистичката политика на големобугарската буржоазија, која се занесуваше со надежи дека еднаш извојуваната автономија ќе и создаде шанси за анексија на Македонија. Инаку, тие длабоко веруваа дека е нужно да се постигне автономија на Македонија во дадените услови и во таа етапа на борбата за национално ослободување и државно осамостојување, а со кое македонското ослободително движење би се приближило до неговата суштинска цел.

Улогата и придонесот на Гоце Делчев за утврдување на доследна радикална идејно-политичка платформа и стратегија на македонското националноослободително движење беа особено значајни во периодот на неговата револуционерна дејност по враќањето во Софија 1896 г., заедно со Ѓорче Петров, да ја врши одговорната должност — задграничен претставител на ВМРО.

Идејната физиономија на Г. Делчев, како што и самиот си ја слика, не е потполна без компонентата на анархистичкото влијание. Со анархистичките идеи тој се запозна поблиску во Бугарија, каде прудоновско-бакунистичкиот анархизам при крајот на XIX век наоѓаше приврзеници меѓу интелигенцијата. Засилувањето и ширењето на анархизмот во Бугарија (1896—97 г.) се совпаѓа со времето на доаѓањето и престојот на Г. Делчев во Софија како задграничен претставител на ВМРО, а беше непосредно поврзано со дејноста на македонскиот емигрант од Лерин Спиро Гулапчев, родоначалникот на „сиромахомилството“, кој основа анархистичка група и печатница во Русе. Сфаќањата на групата претставуваа „Мешаница од рускиот нихилизам, прпена со читање на делата на Писаров, од руското народништво, малорускиот федерализам и конспирацијата на руските револуционери, подигната на степен на езуитски систем“. Брошурите и материјалите од печатницата на С. Гулапчев допираа до македонските социјалисти и револуционери

и оставаа траги во нивните разбирања. Одрозот на анархистичкото влијание врз Г. Делчев се забележуваше во некои негови искажувања и постапки и во прибегнувањето кон методи што ги практикуваа анархистите.

Задграничното претставителство на Внатрешната организација, што го сочинуваа двајцата најиздигнати и највлијателни предводници на македонското движење, требаше да дејствува во две главни насоки: прво, да ги спречи и парализира непријателските намери за изместување и разбивање на Внатрешната организација, и второ, да бара средства и помагачи — сојузници на македонското ослободително движење.

Познавајќи ги методите и целите на завојувачката политика на балканските буржоазии и монархии спрема Македонија, Г. Делчев најенергично ги демаскираше авантуристичко-провокацорските махинации и поробувачки апетити на балканските хегемонистички управувачи и нивните експоненти. Тој истакнуваше дека борбата помеѓу нив се води за завојување и поделба на Македонија, т.е. спротивно на целта на македонската ослободителна борба: Македонија на Македонците. Гоце Делчев, Ѓорче Петров и другите раководители на македонското националноослободително движење беа присилени истовремено да водат борба на два фронта, т.е. против отоманскиот ограбувачко-потиснувачки систем и против хегемонистичките аспирации на балканските владеечки класи и нивните експозитури во Македонија.

Наоѓајќи се во главниот град на бугарската држава, Г. Делчев, заедно со Ѓорче Петров, неизбежно мораше да се конфронтира на великобугарскиот хегемонизам и многу придонесе за сочувување самостојноста на македонското ослободително движење со систематската дејност за разобличување на завојувачките планови на бугарската буржоазија и Фердинандовата камарила, како и тие на останатите балкански буржоазии и монархии. Во тој поглед особено важна беше борбата на Гоце Делчев против Врховниот комитет кој требаше на великобугарската буржоазија да ѝ послужи како орудие за преземање на раководството на македонското националноослободително движење. Со испраќање на вооружени чети со кои командуваа бугарски офицери или однародени елементи, за предизвикување на вештачки буни, како што тоа стана 1895 г. во Мелничко, Врховниот комитет работеше за минирање одвнатре на ВМРО и за нејзино отстранување од раководните позиции во ослободителното движење на македонскиот народ. Со ваквите потези тие се стремееа да го постават пред европската дипломатија на дневен ред македонското прашање и да ја оправдаат својата евентуална анексија на Македонија.

Но ваквите вооружени упаѓања и провокации беа однапред осудени на пропаст и не можеа да ги вовлечат масите ниту да предизвикаат сочувства и симпатии на европското јавно мислење во полза на Македонија. Иницијаторите и директните актери со

направените смутови и немири во Македонија предизвикуваа страшни репресалии од турска страна и големи жртви и маки што мораше да ги поднесува напатениот македонски народ. Имајќи ги предвид сите овие околности и последици Г. Делчев 1896 год. му изјавуваше на генералот Николаев, кој во тоа време се наоѓаше на чело на Врховниот комитет: „Ние не можеме да правиме политика, ниту да им дозволиме на другите да прават политика со Македонија... Кога да се прави востание, ќе реши народот... Крвта на народот е скапа и не сакаме да ослободуваме трупови, туку жив народ“.

Гоце Делчев стана непомирлив противник на врховизмот и на сите оние што се обидуваа на македонското ослободително движење да му наметнат туѓи цели. Г. Делчев, Г. Петров и другите искрени поборници за самостојна ослободителна борба на Македонците го напаѓаа Врховниот комитет во Софија затоа што знаеја дека тој работеше за премавнување на турската власт во Македонија и за присоединување на Македонија кон бугарското кнежевство. Г. Делчев со несмалена упорност ја докажуваше илузорноста и штетноста на очекувањата Македонија да биде ослободена со помошта на европските сили, заложувајќи се за избегнување на скршнувања од патот на револуционерната борба. Вложувајќи огромни усилби за правилно насочување на борбата на македонскиот народ за национална слобода и сестран општествен развикот, Г. Делчев инсистираше да се води систематска пропаганда за револуционерно воспитување и издигање на широките слоеви од населението, за организирање и подготвување на сето македонско население за борба против отоманските потиснувачи и сите други непријатели на македонското ослободително дело. Високо ценејќи го значењето на духовната самоувереност и анкуражирање на народот, тој нагласуваше дека „моралната револуција — револуцијата во умот, срцето и душата на еден народ е најголема задача“.

Гоце Делчев, заедно со Г. Петров имаше голема заслуга за придобивање помагачи и сојузници на македонското движење во лицето на прогресивни личности и струи надвор од Македонија и особено во Бугарија. Тоа беа главно слободоумни луѓе, задоени со идеите на социјализмот и револуционерната демократија, кои се уверија во праведноста на борбата за ослободување на Македонија и несебично ја помагаа. Идејната блискост на Г. Делчев со приврзаниците на социјалистичкото учење претставуваше уште еден поволен услов повеќе за воспоставување на взаемни допири и соработка помеѓу ВМРО и Македонската Револуционерна Социјалистичка Група во Софија на чело со В. Главинов. Организационото зацврстување и идејно-политичкиот растек на ВМРО, образувањето и дејноста на Задграничното претставителство за кое што многу придонесе Г. Делчев, го олеснија реализирањето на намерата на

МРСГ да воспостави директен контакт со претставниците на ЦК на ВМРО. Таков еден обид беше направен во 1896 г., штом дојде ополномоштен делегат на Внатрешната организација во Софија.

А тоа наедно стануваше во времето кога решенијата на Солунскиот конгрес 1896 год. и усвоениот изменет Устав на ВМРО создадоа можност за демократизација и масовизирање на македонското националноослободително движење. Натамошното поврзување и вклучување на македонските социјалисти во организираното националноослободително движење често се одвиваше со непосредно содејство на Г. Делчев. По тајните канали на организацијата што ги создаваше и одржуваше, Г. Делчев влијаеше за тоа припадници и истомисленици на МРСГ да стапуваат и се примаат во четите и теренските организации на ВМРО. Благодарение на таквото влијание беше постигната спогодбата за вклучување на македонските социјалисти во ВМРО на територијата на Битолскиот револуционерен округ.

Спогодбата дојде како последица на ваквите стојалишта и односи, кои прецизно се формулираа во заклучоците на првата социјалистичка конференција во Македонија. На конференцијата што се одржа на 3 јуни 1900 г. во Крушево присутните учесници, главно членови на МРСГ (Н. Русински, В. Марков, Н. Карев, П. Костов и Л. Главинов) изразија спремност како оформена социјалистичка група да пристапат во ВМРО со право за неспречувано ширење на социјалистичката пропаганда, барајќи истовремено групата да „има свои претставници во Окружниот револуционерен комитет и градските револуционерни организации на ВМРО“.

Истовремено се прецизираше дека „социјалистичката група е независна во својата социјалистичка дејност, т.е. може слободно да се служи, после вклучувањето во ВМРО, со својата социјалистичка пропаганда и просветување заради издигање и организирање на народните маси“. Ова го бараа социјалистите во согласност со оценките и ставовите на МРСГ за неопходноста да се **задушува „националниот антагонизам“** во Македонија, кој е **„вештачки создаден од надворешните пропаганди“**, особено поради фактот што **„колку повеќе и повеќе се шири идејата дека Македонија треба да си остане за Македонците, толку појасно се сфаќа дека националниот антагонизам е штетен за револуцијата и се напушта“**.

Раководителите и функционерите на битолската организација на ВМРО целосно ги прифатија барањата и предлозите на социјалистичката група. Со заклучоците на социјалистичката конференција во Крушево беше веднаш запознаен В. Главинов, кој стапи во врска со Г. Делчев заради нивното реализирање. А од страна на Г. Делчев беа преземени потребните мерки за спроведување во дело на донесените заклучоци. Наскоро потоа на Н. Русински му беше доверена должноста инспектор на четите на ВМРО во Битолскиот округ, додека Н. Карев беше поставен за војвода во Крушевската околија, а В. Марков беше определен за негов заменик. Покрај

оваа група македонски социјалисти, кои одеднаш пристапија во ВМРО и врз основа на постигнатата спогодба добија раководни функции во ВМРО на територијата на Битолскиот округ, социјалисти и во други краеве на Македонија влегуваа во четите на ВМРО, стануваа членови на нејзините комитети и на разни начини соработуваа и учествуваа во националноослободителното движење на својот народ.

Овозможувањето на македонските социјалисти да се вклучат во ВМРО и да земат активно учество во крупните акции на организираното националноослободително движење што започна со содејството на Г. Делчев, спомогна во поилинденскиот период за сочувување самостојноста и за демократизирање на ВМРО, за оформување на прогресивно-националната групација во ВМРО — Левицата на ВМРО — и за широка прогресивно-демократска ориентација на Народната Федеративна Партија.

Натамошниот развиток на настаните создаде можности да дојдат уште повеќе до израз сфаќањата и настојувањата на Г. Делчев за сочувување и зацврстување на самостојната револуционерна ориентација на ВМРО и за доизјаснување крајните цели на македонското ослободително движење.

При утврдувањето на крајните цели на движењето Г. Делчев го ставаше на преден план барањето Македонија како рамноправна единица доброволно да влезе во состав на федерација на балканските народи. Тоа значеше не само отфрлање на туѓите комбинации за приклучување на делови на Македонија кон соседните држави, односно за распарчување на Македонија, туку и согледување на индивидуалноста на Македонија. Погледите и очекувањата на Г. Делчев се совпаѓаа со тие на најнапредните елементи, кои во образувањето на Балканската федерација гледаа перспективи за решавање на балканските национални проблеми и конфликти во интерес на демократијата и социјалниот прогрес.

Засилувањето на настојувањата на владеачката класа на Бугарија да ја измести ВМРО од раководната положба во македонското националноослободително движење беше придружена со нови обиди за уфрлување вооружени чети и предизвикување на немири во Македонија (Горноџумајско востание 1902 год.). Тоа беше правено од великобугарските управувачи и нивните орудия со цел да се потчини ВМРО и претвори во инструмент на нивната завојувачко-анексионистичка политика спрема Македонија и наедно да му ја убијат верата на македонскиот народ во можноста да ги изврши задачите на своето национално ослободување со сопствени сили. Со такви желби и намери спроводниците на врховизмот и великобугарската политика во почетокот на 1903 г. го наметнаа солунското решение за дигање востание во Македонија летото истата

1903 г. кое, со оглед на недоволната подготвеност на Организацијата и на народот за таква решителна масовна акција и на неповолните услови на внатрешната и меѓународната ситуација, однапред беше осудено на пропаст. Строго водејќи сметка за сите овие околности, Г. Делчев на одржаното советување на видните дејци на ВМРО (јануари 1903 г.) категорично се застапуваше да се прибегнува кон востание како кон **„последно средство“** само кога **„целиот систем на материјална, техничка и морална подготовка ќе биде наполно завршен, кога целото население или поголем негов дел созрее за востание“** и кога бидат другите услови и особено меѓународната положба поволни за тоа.

Г. Делчев направи сè што беше во рамките на неговите можности за одменување на решението за востание. Во настојувањата да го запре непожелниот тек на настаните го изгуби својот живот и со неговата смрт навистина „осиромаша цел еден народ“, го снеса големиот идеолог и стратег на македонското националноослободително движење. Сета негова личност, дејност и борба ја потврдија точноста на неговото искажување дека **„револуционерот се издига во сознанието на народот преку своите дела“**.

* * *

Вистинското значење на Гоце Делчев како идеолог и стратег на македонското националноослободително движење најдобро може да се оцени во светлоста и со анализата на фактите за неговото влијание врз движењето, со објективно разгледување на неговите стојалишта и погледи и со нивно потврдување од страна на општествената практика и историскиот развој, како и по трагите што ги остави во сознанието на народните маси. Идејните определувања и особини на Г. Делчев и неговиот придонес за усвојување правилна тактика и стратегија на македонското националноослободително движење можат во главни линии да се резимираат со следниве обопштени констатации и заклучоци:

— прво, поради целосното ангажирање со практична револуционерна илегална работа и прераната смрт Г. Делчев не стигна да ги доизгради и формулира во поцелостен заокружен вид своите погледи за национално-политичката и идејната сушност и крајните цели на македонското движење;

— второ, прифаќајќи ги принципите и барањата на револуционерната демократија и социјалистичкото учење, т.е. најпрогресивните идеи на своето време, како појдовна основа на сета своја дејност и борба, Г. Делчев остана далеку од секакво робување на шематско доктринерство и сектанство, настојувајќи усвоените идеи да ги пресадува и вткајува во македонската стварност за да служат на потребите за нејзино менување и подобрување;

— трето, уделот на Г. Делчевото влијание во изработувањето на програмата, тактиката и перспективите на борбата за ослободување и државно-политичко преуредување на Македонија беше од пресудно значење затоа што Г. Делчев подобро од мнозина други македонски револуционери и општествени дејци ги разбираше, толкуваше и изразуваше основните интереси, потреби, барања и streмежи на народните маси;

— четврто, за Г. Делчев иманентната цел на македонското движење беше остварувањето на слободата и правото на Македонија самата да управува со себе, сметајќи дека тоа побргу може да се постигне со извојување на автономија за Македонија во рамките на турската држава, при коешто истовремено не се откажуваше од подалечниот идеал: автономна Македонија како рамноправен член на поширока балканска федерација. Г. Делчевото настојување за утврдување на политиката за автономија и федерирањето на самоуправна Македонија на рамноправна основа во поширока државна заедница на Балканот како главна цел на македонското организирано националноослободително движење, произлегуваше од неговото убедување дека на тој начин се постигнува успешно средување на односите внатре во Македонија и отстранување на ривалството помеѓу балканските буржоазии и монархии околу Македонија, имајќи ја пред себе визијата како Македонија од јаболко на раздор се претвора во обединувачка алка на балканските народи;

— петто, Г. Делчев со усилбите за решавање на македонското прашање со државно-политичко конституирање на Македонија врз принципите на автономијата и федерацијата, односно за образување и вклучување на слободна самоуправна Македонија во идна федерација на балкански демократски републики, ги сечеше во корен замислите и обидите за анектирање и поделба на Македонија. Ставот на Г. Делчев за неопходноста да се сочува целостта на Македонија по секоја цена доаѓаше од неговото сознание дека со тоа македонскиот народ најефикасно може да се одржи на националното угнетување и странските посегнувања.

— шестто, доследно борејќи се против малодушноста и опортунизмот во редовите на ВМРО, Г. Делчев со сузбивањето на врховистичката пенетрација и други туѓи влијанија многу спомогна за очување самостојноста и револуционерниот карактер на ВМРО и даде крупен придонес за самобитниот идеен и организационен развој на македонското националноослободително движење, за прераснување на ВМРО во револуционерна авангарда на движењето и репрезентант на македонскиот народ и општество;

— седмо, проповедајќи дека ослободувањето на Македонија ќе дојде само како плод на сопствена борба на народот, на негово масовно вооружено востание, Г. Делчев одигра важна, полезна улога за остветување, издигање и насочување на масите на патот на самостојна револуционерна борба; и

— осмо, далекусежни последици имаше стојалиштето и заложувањето на Г. Делчев за придобивање искрени помагачи и сојузници на македонското движење и за опфаќање во него на припадници од други обесправени народности во Македонија и Европска Турција. Во најголема мерка дело на Г. Делчев беше што ВМРО не се деградира во национално екстремна и закожуравена организација, туку раснесе во организација што се темели и раководи со принципите на широк демократски интернационализам.